

EMLÉKEZZÜNK

Emlékeim az erdélyi visszavonulásról¹

1910. május 22-én születtem. Elemi iskoláimat a kaposvári Anna utcai iskolában végeztem, majd az első gimnáziumot a kaposvári gimnáziumban kezdtem, de apámnak orvosi tanácsra fel kellett adni az orvosi gyakorlatot, és egy Belegrad nevű kis községbe költöztünk, ahol a nagyszüleimnek volt birtoka.

A miskolci katolikus gimnáziumban érettségiztem. Ezután jelentkeztem az önkéntesi évem leszolgálására a miskolci tüzérsztálynál és beiratkoztam a miskolci jogakadémiára. A miskolci tüzérsztály javasolta a Ludovikára való felvételemet, de akkor már Gömbös Gyula volt a honvédelmi miniszter, aki előnyben részesítette a német származású középsztyábeli jó tanuló jelölteket. Ezek később tőzsgyökeres magyar neveket vettek fel, de a tőzsgyökér elszáradt, amikor az igazi próbatétel ideje elérkezett.

1937 őszén Budapesten kaptam ügyvédjelölti állást, emellett a MEFHOSZ munkájába is bekapcsolódtam. (Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetsége.)

Részt vettem a Márciusi Front összejövetelein, szerkesztettem a Híd című folyóiratot, később Kovács Imrével megszerveztem a MEFHOSZ könyvkiadót. 1938-ban behívtak, ettől kezdve gyakran vettük fel az egyenruhát.

1942 tavaszán ismét behívtak és a miskolci tüzérekkel június elején kimentünk a durnevoji erdőbe és onnan elsétáltunk a Donig. 1943. január 10-én váratlanul szabadságra küldtek, így nem vettem részt a visszavonulásban.

1943 februárjában a szüleim birtoka visszakerült a bérletből. Abban a balhiedelemben éltem, hogy aki megjárta a doni frontot, azt többet nem hívják be. Ez a balhiedelem indított arra, hogy átvegyem a szüleim birtokát és elkezdjek gazdálkodni. 1944. augusztus 20-án azonban ismét behívtak, a teljes termést, szép állatállományt és egy jól megalapozott gazdaságot hagytam ott.

A reggeli vonattal bementem Miskolcra, felvettem az egyenruhámot és jelentkeztem a laktanyában. Reméltem, hogy Miskolcon kapok beosztást, ki-kiugorhatok Berzékre és irányíthatom a gazdaságot. A laktanyában Keresztesy százados fogadott: „az osztálytörzshöz van a főhadnagy úr osztva, Papp őrnagy úr a parancsnok.” A tiszték kaján nevetéssel fogadtak, amikor mondtam, hogy Papp D. a főnököm. Nekem nem tetszett, ahogy Papp D. nevét kiejtették; abban nem az őrnagnak kijáró tisztelet, hanem sajnálkozás volt. Néhány szóval jellemezték Papp D.-t: még nem volt fronton, lovaglóiskolában volt tanár. Lovagolni tud, de a tüzértudománya kétséges.

Papp őrnagy úr az istállók körül jött-ment és pattogó hangon adott parancsokat. Jelekeztem nála. Kényszeredetten fogtunk egymással kezét. – Holnap reggel hozzák a lovakat, legyen itt főhadnagy úr reggel 9-re, megkezdjük a lovak átvetelét. Az osztályt menetképesé kell tenni, amilyen gyorsan csak lehet bevagonírozzuk és bevetnek.

Hogy hol és mikor, azt nem említette.

Még adott néhány parancsot, amit végre kellett hajtsak és ebédelni a tisztí étkezdében találkoztunk. Közben megtudtam, hogy az erdélyi frontra megyünk. Dálnoki Veress tábornok lesz az erdélyi hadsereg parancsnoka, a gyalogságot is mozgósították, azok is vagoníroznak. Nekünk csak két ütegünk lesz, a harmadik üteget Erdélyben fogják hozzánk csatlakoztatni.

Az egyenruha nagyon szokatlan volt, egész nyáron könnyen voltam öltözve, most a csizma szorította a lábamat. Meg egy-két kilót is felvettem, úgyhogy feszült rajtam az egyenruha. A délutáni vonattal kimentem Hernádnémetibe, onnan a tanyára. Már leállt a cséplőgép, az emberek beszélgetve álltak a gép körül, amikor odaértem. Mondtam nekik, hogy megyek Erdélybe.

¹Részlet a szerző önéletrajzából (Szerk.)

A tanyáról bementem a faluba, este vacsoránál a családnak is beszámoltam, hogy Erdélybe megyünk. Feleségem, apám és a húgom mondták, hogy majd hárman együtt fognak dolgozni. A reggeli vonattal mentem be Miskolcra és már 8 óra körül ott voltam a laktanyában. A Selye rétre hozták a lovakat. Nem fizettünk a lovakért, csak a patájukba sütöttük be a számokat és jegyzéket vezettünk, hogy kitől mennyi lovat vettünk át, ugyanígy szekereket és szerszámokat is. A tulajdonosokat nagyon meglepte, hogy nem fizetünk a lovakért és a szekerekért. Amikor a doni frontra mentünk, megvettük a lovakat. Estére a parancsnoki szakasz és a két üteg számára volt elegendő lovonk. A laktanyába megérkeztek a behívottak, kezdtek beöltözni és megkapták a beosztásukat, hogy ki megy az osztályhoz és az ütegekhez. A ténylegesen szolgálók és a behívottak mintegy fele-fele arányban oszlottak meg.

Reggel összeállítottuk a parancsnoki szakaszt és az ütegeket. Az egyik üteg 10 cm-es tábori tarack volt, a másik az első világháborúban kiszuperált tábori ágyú. Lőszer a 10 cm-es tarackhoz, a teljes egynapi javadalmazás megvolt, a 8 cm-es tábori ágyúhoz csak fél javadalmazás volt. Arra nem kaptunk választ, hogy hogyan állunk utánpótlással.

A bevagonírozás alatt hallottuk, hogy a rádió bemondja: Románia kiugrott a német szövetségből, azonban nem volt időnk átgondolni, mit is jelent a román kiugrás.

A vonatablakból láttam a tanyát. Képzetelemben láttam, amint a cséplőgépből ömlik a szem. Gyökér András, a gépesgazda zsákol és Lovas hordatja a magot a magtarba. Holnap már Erzi is ott lesz, gondoltam és szinte láttam, amint tapos a biciklin kifelé a tanya felé. Álmodozásomból Papp őrnagy ébresztett fel. Most alkalmam lesz, mondta, hogy német vaskereszt kitüntetést szerezzek. Néztam ezt a szánalmas figurát, ennek még most is német kitüntetés jár az eszében. Nem hiszem, mondtam, hogy az erdélyi harcokban nagyon fogják a vaskereszteket osztogatni, majd félhangosan hozzátettem: félek, hogy sok lesz a fakeszt.

Lassan mentünk. Az állomásokon meg-megálltunk. Végre egy és fél napi döcögés után Kolozsvár közelében álltunk meg és kezdtünk kirakodni. A másik vonat is beérkezett és az osztálytörzs, a két üteg kirakodott, menetkészen sorakozott fel. Késő délután indultunk Kolozsvár felé. Zsuk mellett mentünk el. Apám elbeszélései elevenedtek meg: ide járt lovagolni, mert itt állami lótenyészet volt és a civileknek is adtak lovat, hogy a zsuki vadászatonként részt vegyenek.

A lovamon most volt először nyereg. Jó kiállítású sárga kancát nyergeltettem fel magamnak a besorozott lovak közül. Kivagonírozás után ültem rá először és igyekeztem valamennyire összeszedni, hogy engedelmeskedjen. Papp őrnagy mellett lovagoltam. Egyszer csak rám szólt; hogy ül azon a lovon? Hogy tartja a kezét? Nem válaszoltam, csak nagyot nyeltem!

Elértük Kolozsvárt. 1939-ben, amikor a MEFHOSZ balatonszántódi kisebbségi kongresszusát szerveztem, akkor voltam itt először. Itt találkoztam László Dezső református püspökkel, aki anyám testvérének volt a fia. Ő volt az Erdélyi Fialatok egyik szervezője és az erdélyi magyar kisebbség jelentős alakja.

Ezek a gondolatok foglalkoztattak, amikor elértük Kolozsvár külvárosát. Vasárnap volt és láttuk a város nyugzsgő életét. Az éttermek, kocsmák tele voltak és az emberek meglepett tekintettel nézték a vonuló csapatokat. Ahogy elnéztem az utcákon tolongó embereket, az volt az érzésem, hogy az élet utolsó szép és boldog perceit élvezik, éljünk és élvezzük az életet, amíg lehet. Vajon tudják-e, hogy holnap reggel megindul a támadás? Tudják-e, hogy csak órák vannak hátra, hogy a háború rájuk szakadjon minden borzalmával?

Ahogy így bandukoltam a lovammal, ismét Papp őrnagy gúnyos hangja hozott vissza a jelenbe. Elengedhettem magamat a lovon, és nem tartottam a kezemet szabályosan, megint figyelmeztetett, hogy hogyan ülök a lovon.

Szászfenes felé mentünk. Már túl voltunk Kolozsváron, amikor megpihentünk. Egy vezérkari százados jött autón és Papp őrnaggyal beszélgetett, majd hozzám jött. Ekkor ismertem meg, 1939-ben, a háború kitörésekor, amikor mi Zsolcán állomásoztunk, a százados vezérkari iskolán volt és onnan osztották be a tüzérséghez, hogy a tüzér-tudományokat elsajátítsa. Én akkor a Márciusi Front és a MEFHOSZ kisebbségi konferenciájának a gondolatvilágában éltem. A százados (a nevére nem emlékszem) nagyon érdeklődött és nagyon fogékony volt azokra a gondolatokra, amiket a Márciusi Front hirdetett. Jó barátság alakult közöttünk és sokban egyetértett a célkitűzéseinkkel.

A vezérkari százados most engem keresett. Félrehúzódtunk és az kérdezte, hogy tudok-e motorbiciklizni. Szüksége lenne egy motorbiciklistára, aki visszamenne és megkeresné a löszert szállító vonatot, mert nem tudják megkezdni a támadást, a löszeres vonat valamelyik állomáson vesztel. Természetesen vállaltam ezt a megbízást. Abban állapotunk meg, hogy próbál egy motorbiciklit szerezni és ha megvan, akkor nyílt parancsot kapok, amivel végigjárhatom az állomásokat és kereshetem a löszert szállító vonatot. Már minden kész volt, amikor értesítést kaptak, hogy megtalálták a vonatot és a löszert, de a támadást így is el kell halasztani. Így szereztünk nemegyszer örömet a románoknak. Ők mindenről sokkal jobban voltak értesülve, mint mi.

Kolozsvárról déli irányba mentünk mellékutakon. Reggel felé álltunk meg és előttünk volt a Tordai-hasadék. Iskolában tanultunk a Tordai-hasadékról, de most itt sokkal kisebb és jelentéktelenebb volt, mint ahogy elképzeltem.

Itt gyülekezett a hadosztály, de támadásra nem került sor, a románok jobb és kedvezőbb állásokba vonultak vissza. Atmentünk Tordán és az Aranyos folyó völgyében akartunk előremenni. A gyalogság menetelt előttünk, szépen, békésen, úgy, mintha valahol a Mátrában vagy a Bükkben volnánk gyakorlaton. Az Aranyos völgye szűk, az úton két szekér alig tud egymás mellett elmenni. A gyalogság nem vett fel távközlőket, szorosán egymás után meneteltek a századok és a vonat. Mi kis távolságra a gyalogság után mentünk. Már jól bent voltunk a völgyben, amikor megszólaltak a géppuskák. A románok a völgy két oldalán húzódo hegyek tetején építették ki állásaikat és onnan lőttek.

Az első tűzcsapás rettenetes zavart idézett elő. Emberek sebesültek, haltak, lovak dögöltek meg. Mindenki fedezéket keresett, de nem volt fedezék. A tisztek tehetetlenül próbáltak rendet teremteni, de a géppuskatűz erősödött, egyre több lett a veszteség. Próbáltak megfordulni és visszamenekülni, de a keskeny úton csak nagy nehezen lehetett a megrakott szekereket megfordítani.

Mi, tűzérsek, látva az előttünk zajló embermészárlást, amelyen gyorsan csak tudtuk, megforgattuk a szekereinket, az úteget, a lövegeiket és gyors ütemben kezdtünk visszavonulni. Szerencsénk volt, a románokat lekötötte a gyalogság pusztítása, mi veszteség nélkül menekültünk meg.

Amikor felocsúdtunk a véres veszteség hatása alól, első kérdés az volt, hogy mi történt a felderítéssel? Volt-e felderítés, és ha nem, miért nem? A gyalogsághoz irodákból előrángatott idős, elkényelmesedett tisztek osztottak be, akik már rég elfelejtették, hogy hogyan kell csapatot vezetni, és hogy kell ellenséges területen viselkedni. A hegyek magasak voltak, minek oda felmászni? Nem volt felderítés. Nagyon drága lecke volt.

Átcsoportosítottak, s Tordától dél felé mentünk. Az osztálytörzs és az útegek egy szép nagy községben jól és kényelmesen helyezkedtek el és várták a további parancsot. A gyalogság egy zászlóaljja tovább ment előre dél felé. Papp őrnagy parancsot adott nekem, hogy egy rádiós szakasszal kövessem a gyalogságot és teremtsék összeköttetést. Én az osztálytörzsszel rádiós összeköttetésben voltam.

Mintegy 4 kilométert lovagolva egy nagy román faluba értem. Itt meglepetés fogadott: egy német gépvontatású tüzérszázal majálisához hasonló hangulatban táborozott. Egy jó nagy épület teraszán a tisztek csirkéket ettek és bort ittak. A mi gyalogságunk a házakhoz szállásolt be, a szekerek el voltak dugva a házak udvarán. Nehezen találtam meg a zászlóalj-parancsnokságot.

Egyszer csak egy német felségjelű repülőgép tűnt fel és mivel német felségjele volt, örömmel üdvözlöttük. A repülőgép azonban kezdett illetlenül viselkedni, géppuskatűzet zúdított a falura. Én lovaimmal és embereimmel együtt egy híd alá bújtam. A repülőgép, miután elvégezte a dolgát, elrepült. A németek zavartalanul folytatták az ebédet, amikor jelentkeztem náluk, vidáman borral kínálgattak.

Amikor elhagytam őket, egy fiatal német tiszt utánam jött, és érdeklődött, hogy miféle alakulat vagyunk. Elmeséltem neki, hogy itt a faluban egy gyalogos zászlóalj kell legyen, azokhoz vagyok beosztva összekötőnek. Nekünk két ütegünk van és várjuk a további intézkedéseket. Beszélgetés során elmondtam az Aranyos völgyében történt támadást és a veszteségeinket. Felvettem azt a gondolatot, hogy szét kellene nézni a környéken. A hadnagy felajánlotta, hogy velem jön és próbáljuk együtt tisztázni a helyzetet. Azt is elmondta, hogy a tüzérszázalynak parancsa van, vonuljanak vissza Kolozsvár irányába.

Rádióaimat úgy helyeztem el, hogy lehetőleg védve legyenek a repülő-támadás ellen és felhívtuk az osztályt. Jelentettem, hogy a zászlóaljjal felvettem az érintkezést és találtam egy német gépesített osztályt, akik vidáman ebédelnek.

Német barátomnak jó erős látsöve volt, nekem is volt egy elég jó. Mindkettőnknek volt pisztolya, így készen voltunk egy kisebb összetűzésre.

A gyalogságunk egy százados parancsnoksága alatt a falu szélén igyekezett védőállást kiépíteni. A százados idős, pocakos ember volt, egy széken egy fa árnyékában üldögélt és onnan parancsolgatott. A zubbonya ki volt gombolva, a pisztolya a székre volt felakasztva. Jelentkeztem nála és közöltem vele, hogy előremegyünk Oláhlapád nevű falu felé. A német tisztnek volt egy térképe.

Elindultunk egy kopár legelőn, kicsit lejtett Oláhlapád felé. Mintegy két kilométert tettünk meg, amikor a távolban porfelhőt láttunk felszállni. A porfelhő gyorsan közeledett, majd Oláhlapádnál megállt. Katonai teherautók jöttek, azok verték fel a port.

Kérdőleg intettem a hadnagynak, mi a véleménye a látottakról? A német magabiztosan válaszolt, hogy a Romániából visszavonuló német alakulatok egyikét látjuk. A tehérgépcsikat fedő ponyva alól katonák bújnak elő, leugrálva a port verték le magukról és azonnal elkezdtek felfejlődni. Minket az lepett meg, hogy a németnek vélt katonák felénk fejlődnek fel támadásra. Egyszer csak a napfényben a sisakon vörös csillagot láttam felvillani.

A némethez fordultam és érdeklődtem, hogy mióta van vörös csillag a német sisakon. A német is meglátta a vörös csillagot. Kicsit rázta a fejét a bizonytalanul mondta, ezek úgy látszik, nem németek. Közben újabb és újabb teherautók jöttek és abból is katonák ugráltak ki. Jól kivehető volt, hogy mindegyiknek géppisztolya volt.

Úgy ítéltük meg, hogy egy könnyű gyalogos ezred az, ami felvonul. Egyszerre csináltunk hátraarcot, úgy, mint amikor újoncok voltunk és a kiképzőnk szeme vigyázott ránk, hogy elég szabályosan csináljuk-e a fordulatot. Jól kiléptünk az emelkedőn, még a lélegzetünk is elakadt.

Kissé lihegve álltam meg a százados előtt, aki még mindig a széken ült az árnyékban, és jelentettem a látottakat. Százados úgy nézett rám, mintha valami más földrészről jött idegen lennék.

– Nem értem, hogy mint mond – szólalt meg.

– Százados úr, itt vannak az oroszok és támadásra készülnek.

– Hol?

– Oláhlapádtól keletre. Kezemmel mutattam az irányt.

– Senki nem jelentette eddig, hogy orosz támadást várhatunk.

– Százados úr nem küldött előre felderítőket, mi mentünk ketten előre és így mi láttuk elsőnek a támadásra készülődő orosz erőket.

Német barátom intett, hogy megy és jelenti a parancsnokának a felderítésünk eredményét. Elváltam a német hadnagytól és a rádiósaimhoz mentem. – Hívjátok a központot, az őrnagy úrral kell beszéljek.

– Papp őrnagy.

– Potoczky főhadnagy jelentem, hogy Oláhlapád felől egy orosz gyalogezred támadásra sorakozott fel.

– Főhadnagy úr, rémhírterjesztésért hadbírószág elé fogom állítani. Eddig senki se jelentette, hogy orosz erők lennének a Kárpátokon belül. Maga terjeszt ilyen rémhírt.

– Őrnagy úr, én nem rémhírt terjeszték, hanem tényt jelentek.

– Honnan veszi ezt?

– Az itt lévő német osztály felderítőtisztjével lesétáltunk Oláhlapád felé és akkor láttuk, hogy teherautókon mintegy ezer, csak géppisztollyal felszerelt orosz gyalogos érkezett és azonnal felfejlődtek támadásra.

– Ez csak rémhír lehet, ezért felelni fog.

– Igenis, de hamarosan ott fog elmenni egy német gépvontatású tüzérsztyály.

– Hová mennek?

– A parancsuk szerint Berlinbe.

Papp őrnagy befejezte a rádióbeszélgetést. Én mentem és megkerestem a zászlóalj-parancsnokságot. Ott egy fiatal segédtsztyáttal találkoztam, annak is elmondtam a felderítésünk eredményét és mondtam neki, hogy figyelje csak a németeket, milyen fürgén mozognak, Berlinig mennek, úgy megijedtek.

Ahol álltunk, onnan lehetett látni a német tüzérsztyályt. Nagy mozgás volt, indították a motorokat. A zászlóaljnak is volt összekötője a németeknél, az is jelentette, hogy a németek menetkészek és indulnak.

Visszamentem a rádiósaimhoz, éppen hívott Papp őrnagy.

– Parancsom: utolsó tóltényig kitarítani, érti!?

– Őrnagy úr lőszerutánpótlást kérek, nekem van a pisztolyomban 6 lövés, két tüzezemnek van karabélyá 10–10 lövéssel, ezzel a lőszer mennyiséggel nem tudunk eredményesen ellenállni.

A további megbeszélés megszakadt.

A német tüzéség itt vonul át előttünk, nem álltak meg, nagyon gyorsan mentek. Oláhlapád felől géppisztolytűz hallatszott. Felnyergeltem a lovakat, búcsút intettem a falunak, elindultunk szép csendesen vissza az osztálytörzshöz. Mikor a falu széléhez értünk, már látszott, hogy vége a békés életnek. Nagy sietséggel pakoltak és igyekeztek menetkészek lenni. A mi törzünk is nagy készülődésben volt. Jelentkeztem Papp őrnagnál, csak intett és nem vont felelősségre, hogy miért nem tartottam ki az utolsó töltenyig. A hadbírótságot sem emlegette. Orosz és román tüzéség vette tűz alá a Szindi tetőt.

Elkezdtünk visszavonulni. Lehet, hogy a hadijelentést rugalmas visszavonulásnak titulálta, de a rugalmasságnak nem sok jelét láttam. Torda közelében a Szindi tetőn ment az osztály két ütege tüzelőállásba. Itt egy cementgyár volt és volt egy út, ami levezetett a tetőről a völgybe. Ezt az utat időnként tűz alá vette az ellenséges tüzéség, számolva azzal, hogy ezen az úton akarunk visszavonulni.

Papp őrnagy is figyelőhelyet létesített és a két üteg parancsnokával távbeszélő-összeköttetése volt. Az osztálytörzssel egy védtelennek látszó helyre mentem és távbeszélő-összeköttetést teremtettem a figyelővel. A 10-es tarack lövéseket adott le, az ellenség időnként összpontosított tüzzel válaszul.

Papp őrnagy jelentkezett a távbeszélőn. Parancsot adott, hogy üljek be a közelben lévő autójába, az ellenséges tüzéség által belőtt úton menjek le és derítsem fel, hogy a völgyben lévő úton éjjel tovább tudunk-e menni?

Megismételtette velem a parancsot és azonnal indulást parancsolt. A sofőrünknek – más neve volt, de én mindig csak Kubalának szólítottam – elmondtam a parancsot, Kubala nagyon káromkodott.

– Mi a véleményed erről, Kubala? – kérdeztem.

– Tudom, hogy miért van ez – válaszolt. – Az őrnagy úr adott egy buta parancsot és én megmondtam, hogy azt nem lehet végrehajtani. Most ki akarja próbálni, hogy ismét megtagadom-e a parancsot és akkor átad a tollasoknak.

Kubalának igaza volt, mindkettőnk próbára akart tenni. Vállaltuk a parancs végrehajtását, ez kisebb veszély volt, mint a tábori csendőrség.

Szerencsésen hajtottunk végig az úton, oda, vissza. Nem lőttek ránk, csak a szokásos zavaró lövéseket adták le. Kubalával ekkor kötöttem szoros barátságot.

A Szindi tetőn ellövődöttük a magunkkal hozott lőszerrel. Ott volt 8 ágyú, egy csomó ember, lőszer nélkül. Éjjel lemásztunk a Szindi tetőről és mellékutakon elindultunk Kolozsvár felé.

Kolozsvár–Torda közötti út közepe táján egy községben húzódott meg az osztálytörzs. Ezt a falut időnként lőtte az ellenséges tüzéség. Mi hajnalban értünk ide és a tüzéségi tűz ellenére kezdtünk berendezkedni. A falu északi részét még nem érte el a tüzéségi tűz, így a lovakat és a szekereket ott helyeztük el. Mi egy takaros udvaron ütöttük fel a tanyánkat. Az udvaron csirkék, néhány juh, pár bány legelészett. Az ellenséges tüzéség megint tűz alá vette a falut, leadott pár lövést és az egyik lövés közel csapódott be, ahol mi voltunk. Egy repeszdarab eltalálta az egyik bányt. Szegény vérzett és szívzsorítóan bégetett. A tüzeink között volt egy erdélyi fiú, aki Bukarestben az egyik jó nevű étteremben volt szakács. Amikor látta a sebesült bányt, elvágta a nyakát és percek alatt megnyúzta. Talált fokhagymát a kertben és az egyik combot a háziasszonynak adta, a comb ellenében kaptunk fűszert, tányérokat és kést. Tüzet rakott és kint az udvaron nyáron megsütötte a bány gerincét. Olyan finom fokhagymás bánygerincet se addig, se azóta nem ettem. Valahonnan egy üveg bor is előkerült, Papp őrnagy kegyesen letegezett és ettől kezdve barátságosabb hangnemet ütött meg. Én megmaradtam az őrnagy úr megszólítás mellett.

A községből felkúsztunk a Kolozsvár feletti Feleki tetőre. Innen be lehetett látni Kolozsvárra. A kép felejthetetlenül szép volt. Itt született anyám, apám itt végezte az egyetemet. Rokonaim, barátaim éltek a városban. Most itt álltunk a város felé emelkedő magaslaton és láttuk, amint a városban folyik az élet, annak ellenére, hogy tudták, a támadás bármikor megindulhat.

Az orosz városok képe is megjelent előttem, a kormos, füstös, kiégett épületek. Vajon ezt a szeretett várost is az a sors fogja érní? Reméltem, hogy nem, reméltem, hogy a németek nem akarnak itt ellenállást kifejteni és nem dől romba a város.

Papp őrnagy követte a hadosztályt, bevonultak Kolozsvárra és ott rendezkedett be.

Mi a Feleki tetőn telepedtünk meg. Ástunk gödröket és abban laktunk. Az ellenséges tüzértség időnként tűz alá vett minket, nehogy elfelejtsük, hogy háború van.

Két tisztársammal fejlődött ki jó és őszinte barátság. Romváry József állatorvossal és Géczy Károly hadapród őrmesterrel, akinek az apja az egri káptalan főintézője volt. Karcsi gazdasági akadémiát végzett. Mi hárman egy gödörben laktunk és sokat beszélgettünk állattenyésztésről, gazdálkodásról, saját sorsunkról.

Kubala jött fel az autóval értem, hogy menjek le, az őrnagy úr hívat. Lementem Kolozsvárra a hadtestparancsnokságra. Nem Papp hívatott, hanem az én vezérkari százados barátom. Miután megkínált jó szilvapálinkával, rátért arra, amiért hívatott.

Be kellene menni Tordára, mondotta. Vállalom-e, hogy bevigyek egy parancsot, hogy az ott állomásozó és hídfőt alkotó zászlóalj éjjel húzzon ki.

A Kolozsvár–Torda műút mindkét oldalán orosz támpontok voltak. Géppisztolyos orosz egységek, még nem voltak nehéz fegyvereik. Százados barátom arra hívatkozott, hogy azért választott erre a nem kellemes szerepre, mert gondolta, hogy én vállalkozom ilyesmikre.

Kis gondolkodás után választottam. A sofőrrel kell megbeszéljem, ha Kubala vállalja és bízik abban, hogy meg tudjuk csinálni az utat, akkor vállalom. Kimentem a kint várakozó Kubalához. Vittem neki egy jó pohár szilvapálinkát.

– Mi a véleményed, be kellene menni Tordára.

Az őrnagy úr találta ezt ki? – Kérdezte Kubala.

Nem – választottam –, a hídfőt akarjuk felszámolni. Két-háromszáz ember sorsa függ attól, hogy be tudjuk-e vinni a parancsot.

A kipufogót úgy kell megcsinálni, hogy minél zajtalanabb legyen a kocsi – válaszolta Kubala.

– Meg tudod-e ezt csinálni?

– Láttam itt egy autójavító műhelyt, ott megpróbálom, de biztos fizetni kell.

A századosnak mondtam, hogy mit akar Kubala csinálni és ahhoz pénz kell.

– Csináljátok! – volt a parancs.

Mintegy két óra múlva kész volt az autó. Szomorú, esős nap volt. Sűrű, apró szemű eső esett és úgy tűnt, hogy sohase fog elállni. Ez nekünk nagyon jól jött. Ilyenkor a ruszlik nem nagyon leskelődnek. Nem éberek.

Megkaptuk a parancsot; indulhattunk. Papp őrnagy ugrott a kocsi.

– Őrnagy úr is jön velünk? – kérdeztem.

– Nem, nem, én kiszállok a Feleki tetőn – szabadkozott az őrnagy úr.

Úgy le volt tompítva a motor zúgása, hogy alig lehetett hallani a motor zaját. Az őrnagy kiszállt a Feleki tetőn és mi nekivágtunk az útnak. A széles aszfaltos úton teljes tempóban mentünk, ahogy egy lehajtott 110-es Fiat menni tud. Már túl voltunk az út felén, amikor egy német tank kibukkan jobb oldalról teljesen váratlanul. Kubala fékezett, az autó vagy kétszer megfordult az úton és egy kilométerkönek csapódott. A tank is fékezett, egész közel álltunk meg egymáshoz.

Fékezésnél én előreestem az autóban és a szemüvegem bal üvege eltört és az üveg belement a szemembe. Ömlött a vér, amikor kiszálltam az autóból. A németek azonnal kötszert szedtek elő és bekötöttek. A ruszlik is felébredtek és lövöldözni kezdtek. A tank tűz alá vette a lövöldöző támpontokat és azok hamar elhallgattak.

Kubala megvizsgálta az autót, a hűtő ütődött a kilométerköhöz, kicsit jött a víz a hűtőből, de Kubala és a németek valahogy eltömték a lyukat. Kérdeztem Kubalát, hogy tudjuk-e folytatni az utat. – Megpróbáljuk – válaszolt.

A tank állásban maradt és megígérte, hogy ha tüzet kapunk, ők válaszolnak. Elindultunk és gyorsan közeledtünk Tordához. Lövéseket hallottunk, de mi beértünk anélkül, hogy találat ért volna minket.

A parancsnokságon egy hadnagy fogadott, segédtsízt volt. Áadtam a parancsot, ritkán láttam boldogabb embert.

Szóval nem felejtettek itt minket – mondta boldogan.

Egészségügyi katonák kerültek elő és átkötöztek. Nem volt módjuk arra, hogy megvizsgáljanak. Kubala közben segítséget szerzett, s megcsinálta a hűtőt annyira, hogy alig csöpögött a víz.

Feltöltötte a hűtőt, készek voltunk, hogy visszainduljunk. Tisztek, katonák és néhány civil gyűlt körénk és kívántak szerencsés utat.

Az eső még jobban eleredt, Kubala rákapcsolt és mentünk a kis Fiattal, spriccelt a víz a kerekek alatt. A veszélyes zónán átértünk, csak néhány lövést hallottunk. Sértetlenek voltunk. Kicsit levett a sebességből Kubala, itt már mehettünk lasabban. Kolozsvárra akartunk bemenni a klinikára, hogy megvizsgáltsassuk a szememet.

A Feleki tetőnél Papp őrnagy és többen vártak. A német tankosok mondták el, hogy minket kis baleset ért. Papp ismét beült az autóba és egyenesen mentünk a klinikára. Itt azonnal megvizsgáltak, s az orvos örömmel közölte, hogy a szemem nem sérült meg, a szemüveg üvege a csont és a bőr közé csúszott be. Bokán rúgtam az orvost, de Papp ott leskelődött a közelben, hallotta, hogy nem sebesültem meg súlyosan, így az a lehetőségem, hogy mint sebesült visszakerüljek Miskolcra, elesett, ezért rúgtam bokán az orvost. Bocsánatot kértem tőle.

Szép nagy kötést kaptam a fejemre és így mentem jelentést tenni a századosnak, hogy a kirándulás sikeres volt.

Megköszönték úgy nekem, mint Kubalának, ismét kaptunk egy-egy jó pohár ószilvapálinkát. Én elmentem meglátogatni László Dezsőéket és onnan mentem vissza a Feleki tetőre. Pár nap múlva le lehetett venni a kötést és már nem voltam sebesült hős.

Végre parancsot kaptunk a visszavonulásra. Én lemaradtam és egy lovászommal együtt elmentem elbúcsúzni László Dezsőéktől. Nehéz szívvel búcsúztam el. A németek már robbantgatták a hidakat, Kolozsvár megmenekült, nem lett a háború áldozata. Talán én voltam az utolsó magyar katona, aki elhagyta Kolozsvárt, utánam már robbantották az utolsó hidat.

Utolértem a csapatomat és megkezdődött a menekülő visszavonulás. Eligazításért, hogy merre megyünk, gyakran kellett a parancsnokságra menjek. Ott se voltak okosabbak az emberek, mint mi, akik tapostuk az utakat és szinte érzékeinkre bízták, hogy melyik utat válasszuk. Nem voltak jó térképeink. Az állítólag új és nagyon pontos térképeket szállító vonat téves irányítás miatt beleszaladt az előretörő orosz-román csapatokba és nagy örömeikre bőségesen el lettek látva térképekkel. Tüzérségük pontossága alátámasztja ezt a híresztelést.

Egy románok lakta község határában összegyűltek a tiszték és vártuk az újabb eligazítást.

A parancsnokságon volt egy százados, akit már régebben észrevettem és nem tudtam hová tenni. A százados civil nadrágot és sárga magas szárú cipőt hordott, katonazubbony volt rajta és világoskék, tehát nem sötétkék huszárparolija volt, három csillaggal. A fején tisztí sapka és a vállára vetve katonaköpeny. Oldalfegyvere nem volt, hanem egy görbe botos sétatálcával sétált. Volt egy beosztottja, akit a miskolci jogakadémiáról ismertem, tudtam, hogy ott tanult jogot, de nem voltunk baráti viszonyban. Rendes gyalogos egyenruhát viselt és zászlósi rangja volt.

Láttam, amint időnként a tábori csendőröknek adnak parancsot. A tiszték egy tisztáson gyűltek össze és beszélgettek. Tőlünk mintegy 100–150 méterre, az erdő szélén 15–20 román asszony és gyerek, kis batyukkal a kezükben, bújkálva mentek abba az irányba, ahonnan mi jöttünk. Látszott rajtuk, hogy elmenekültek a falujukból és most vissza akarnak térni.

A sétatobos százados és az én joghallgató társam közel álltak hozzám és azon tanácskoztak, hogy ez a kis csoport kémekből áll és ezeket ki kell végezni. Én egy alkalmas pillanatban megérintettem a zászlós karját és mondtam neki, hogy szeretnék vele beszélni. Jó pár lépéssel eltávolodtunk a tisztéktől és ekkor kérdeztem a zászlóst, hogy mit akarnak csinálni a menekülő kis csoporttal?

– Ezek kémek, ezek elárulják a hadsereg helyzetét a románoknak, ki kell végeztessük őket.

Amennyire csak tudtam, uralkodtam magamon. Megjelentek előttem a MEFHOSZ balatonszántódi kisebbségi konferenciái, a Márciusi Front törekvése, hogy Dunai Konföderációt hirdet és akkor ezek a szédültek ártatlan embereket akarnak kivégeztetni.

Miféle hadseregről beszél? – kérdeztem. Ez nem hadsereg, ez egy menekülő valami, de nem hadsereg. Ne felejtse el, hogy minden kivégzett románért az itt maradó magyarság százszoros árát fog fizetni.

A zászlós arcán gyanús rángatózást láttam, hirtelen észhez tértem. Remélem – mondtam – ezt a beszélgetést nem tereled hivatalos útra, ez baráti beszélgetés marad –, nyújtottam a kezemet, hogy kézfogással zárjam le a beszélgetést. A zászlós megtartotta a szavát és nem jelentett fel.

Mentünk, megdegéltünk, német csapatok, magyar csapatok összekeveredtek. A Meszeshegységhez értünk. Már menetben voltunk vagy 6 órája, amikor a Meszesen átvezető úthoz

értünk. Felettünk időnként orosz felderítő repülőgépek jelentek meg, de jóságosak voltak, nem lövöldöztek.

Ahogy rátértünk a Meszesen átvezető, szűk hegyi útra, egy német egység tört felénk a kis, egylovas, gumikerekű kocsijaikkal, aknavetőkkal és géppuskákkal felszerelve. Ezek már nem birodalmi németek voltak, hanem besorozott népi németek, az SS különleges osztagai.

Amikor a szűk úthoz értünk, ezek előre akartak törni és el akarták zárni az utat előttünk. A szó szoros értelmében verekedésre került a sor. Én a pisztolyom agyával ütöttem azokat, akik előzni akartak és így visszatartva őket a saját lovasaimat hajtottam előre. A szekereket is felzárkóztattam és így egy kis előnyt szerezve meneteltünk előre a keskeny úton. De a németek se hagyták magukat, azok is felzárkóztak és így egymás mellett mentünk. Ahol szűkült az út, ott verekedtünk az elsőségért.

Így, egymással versenyezve értünk be a délelőtti órákban Zilahra. Éjjel esett, nappalra kiderült. Mi mintegy 80–90 kilométeres menet után érkezünk be Zilahra. Nagyon fáradtak voltunk. Az úttesten dőlünk le, hogy egy kicsit megpihenjünk. A közeli lakások ablakai nyitva voltak és a rádió hangját hallottuk. Nem értettük tisztán, de a civil lakosság körénk gyűlt és örömmel újságotlák, hogy vége a háborúnak, Magyarország kiugrott.

Mi nem értettük pontosan, hogy mi történt. Zilahnak egy magaslatra vezető útján álltunk meg és itt pihentünk. Innen jól lehetett látni a völgyben lévő német parancsnokságra. Egyszer csak elterjedt a hír, hogy a Dálnoki Veress, az erdélyi csapatok parancsnoka most ment a német főhadiszállásra, hogy megbeszéljék az új helyzetet.

Ahogy megtudtuk, a megbeszélés nagyon elhúzódott, de mi semmi új parancsot nem kaptunk. Zilahról lementünk, és egy kis faluban helyezkedtünk el, ott töltöttük az éjszakát.

Reggel arra ébredtünk, hogy a magyar kiugrás nem sikerült, már nem Horthy és kormánya uralkodik, Szálasit kell dicsőíteni. Körülöttünk nem változott semmi, csak akik a német győzelemben bíztak, azoknak jött meg a hangja. Egy kis szabolcsi faluban kapta az osztály a parancsot, hogy fel kell esküdnünk Szálasira.

Papp őrnagy és a hadnagy előkerült és nagy buzgalommal készítették elő az esketést. Egyszer csak hívtak és egy értelmetlen parancsal előreküldtek, hogy egy kis faluban nézzem meg, hogyan tudunk majd éjelezni. Rögtön láttam, hogy azt akarják, hogy ne legyek jelen a Szálasira való felesketésnél. El akarták kerülni azt, hogy megtagadjam az eskü letételét. Úgy hiszem, ez a tapintatos megoldás a hadnagy ötlete volt.

Papp őrnagyból nem néztem ki ennyi bölcsességet. Így én nem lettem Szálas katonája, de tovább szolgáltam.

Mentünk, mendegéltünk Szabolcsban. A szálláscsinálók, akiket mindig előreküldtünk, hogy éjelre szállást készítsenek, hamar megtanulták, hogy nekem milyen helyen készítsenek szállást. Ha a porta jobb volt és a trágya szépen össze volt rakva, akkor ott készítették nekem helyet. Majdnem minden esetben arany- vagy ezüstkalászos gazdánál kaptam szállást. Fáradság, a háborús zűrzavar ellenére felejthetetlenek maradtak ezek az éjszakák.

Itt láttam, hogy micsoda nagy szellemi és erkölcsi erőt jelentett ez a kalászos mozgalom és szervezet. Itt ismertem fel, hogy milyen nagy szolgálatot tett a Kis Újság kalászos oldala. Tudatosította, hogy vannak és összetartanak, erőt jelentenek. Késérően gondoltam arra, hogy ha ezt a mozgalmat előbb kezdtük volna, a politikai élet olyan bázist kapott volna, ami a német befolyást eredményesebben tudta volna csökkenteni.

Egy szomorú esős napi menet után, sötétben értünk be egy faluba. A szálláscsinálók jelentették, hogy a házak üresek, az ajtók nyitva vannak, az állatok az istállóban el vannak látva, de senkit nem találnak otthon. Egy nagy öreg kúriaépületet és a hozzá tartozó istállókat készítették elő szállásnak. Az istálló üres volt, de találtak takarmányt, úgyhogy a lovak el lesznek látva.

Mi a nagy sárga épület egyik szobájába költöztünk be. Hamarosan megtaláltuk a község lakóit is, a ház pincéjében voltak elbújva, mert a falu tele van orosz katonasággal. Vigyázzunk, mert a házban is vannak oroszok.

Nem sokat törődünk a figyelmeztetéssel, fáradtak, átázottak voltunk, végre a szobában nem esett az eső, lefeküdtünk a földre és elaludtunk.

Reggel arra ébredtünk, hogy géppisztolysorozatot kaptunk a szobába, ezért az ablakon távoztunk, nagyon gyorsan. Kint az udvaron a falhoz lapulva próbáltuk kitalálni, hogy mi van.

Apagy községben voltunk. Ez híres dohánytermő terület. Szinte minden házhoz egy kis dohányszárító is tartozik. A szárítók tele voltak dohánnyal.

A tüzerek is talpon voltak, de semmi szervezett védekezést nem tudtunk összehozni, mindenki szaladt és keresett magának fedezéket. Papp őrnagy is előkerült és egy géppisztolyval felfegyverkezve tanácstalanul szaladgált.

Én vagy két tüzérral beugrottam egy dohányszárítóba. Onnan lestünk kifelé, hogy mi történik. Egyszer csak lövések hangját halljuk a dohányszárító másik oldaláról. A felakasztott dohányok között átlestünk a másik oldalra, orosz katonák lövöldöztek géppisztollyal. Ők is megláttak minket, ők is kiugrottak, mi is kiugrottunk, máshol kerestünk búvóhelyet.

Egy tank tűnt fel, Papp őrnagy és én egymás mellett álltunk és egy fa mögül lestük a tankot. A tank éles csattanással lövéseket adott le a templom tornyára, feltételezve, hogy ott van a figyelőnk. A tank pár méterre tőlünk sebesen húzott el. Az utcákon a magyarok és az oroszok egymást lövöldözték.

Az istállóból a tüzerek kihozták a lovakat, nagyon gyorsan befogták és Levelek irányába menekültek. A lövöldözés lecsendesedett, a szekerek gyors ügésben követték egymást, a hátsólovakon több lovat összefogva egy-egy tüzér ugyancsak Levelek irányába lovagolt.

Mi Papp őrnaggal ketten maradtunk együtt és mivel a nagy kavarodásban semmi értelmeset nem tudtunk csinálni, gyalog a szekerek és lovak után indultunk. Egy ritka kukoricásban ballagtunk, amikor tőlünk jobbra egy kis lovascsoport tűnt fel. Négy kozák és egy vezető ló lassú galoppban közeledett. Mi meghúztuk magunkat a kukoricásban és tőlünk mintegy 100 méterre lovagoltak el a kozákok. Papp hozzám fordult és szederjes, kék, rángatózó szájjal kérdezte:

– Ugye jobb, ha nem lövök?

– Ahogy akarja, őrnagy úr – válaszoltam. – De őrnagy úr, nézze hogy ülnek ezek a lovon? Jól ülnek?

Papp őrnagy úr rám nézett, a szeméből gyűlölet sugárzott és ettől kezdve nem volt maradásom. Úgy meggyűlöl, hogy akkor, amikor ő láthatóan fél, nekem van kedvem viccelni és visszaadni az ő szemtelen megjegyzéseit.

Leveleken összeszedtük az osztályőröket, az útegeket. Papp és a hadnagy beültek Kubala autójába és előrementek. Mi számba vettük a veszteségünket, volt két halottunk, de volt sebesültünk is.

Elindultunk a Tisza felé.

Potoczky Kálmán

„Rettegésben és félelemben éltünk...”

Furiakovics Miklós 1949-ben került Tápéra, ebbe a vallásos hagyományában élő, Szeged melletti faluba. Azok közé a papok közé tartozott, akik sohasem hitték, hogy a kommunizmus gyökeret tud eresztetni Magyarországon. Nyíltan szembeszállt a kommunista eszmék helyi hirdetőivel. Hirdette tovább a hitet, a vallásosságban gyökerező erkölcsiség létfontosságát.

Furiakovics esperes urat magam is jól ismertem. Bátor kiállásáért különösen tisztelte Tápé népe. Ám amikor elhurcolták, egyszeriben üres maradt a tápéi templom: senki se mert misére járni, titkon Szegeden keresztelték és eskették gyermekeiket a tápéi hívó családok.

Az itt közölt szöveg hű tükrö az akkori idők borzasztó állapotának, melynek egyik keresztthordozója lett Furiakovics Miklós.

ifj. Lele József

Az ítélet

Én, Furiakovics Miklós, Vác egyházmegyei áldozópap, születtem Újpesten 1910. június 7. napján. Az újpesti Könyves Kálmán Reálgymnázium elvégzése után érettségiztem 1929-ben. A váci papnevelő intézetbe léptem 1929 szeptemberében, majd annak elvégzése után pappá szenteltettem dr. Hanauer Á. István váci püspök úr által, 1934. június 29-én. A váci egyházmegye szolgálatában működtem különféle helyeken. 1945. július 1-jétől 1949. január 1-jéig rákosszentmihályi hitoktató voltam, és már ebben az időben összeütközésbe kerültem

a kommunistákkal, akik meg akartak verni. Így ottlétem tarthatatlanná válva, Pétery József váci püspök áthelyezett Csanytelekre hitoktatónak. Itt kaptam a táviratot és telefont, hogy 1949. február 4-én, vasárnap vegyem át a tápéi plébánia vezetését Bakos Kálmán plébánostól. Haladéktalanul elutaztam Tápéra és átvettem a plébánia vezetését.

Tápé község a Tisza partján tiszta katolikus és magyar lakossággal eszményi hely volt számomra, és lelkesen igyekeztem betölteni hivatásomat. Tanítottam a hittant a helybéli római katolikus elemi iskolában, a helybéli állami iskolában, a tanyai iskolákban.

1949 májusának végén az állami iskolában az ötödik osztályban Török nevű tanító, feltehetően parancsra, diákjai segítségével az osztály falán függő nagyalakú feszület két oldalára elhelyezte Sztálin és Rákosi Mátyás nagyalakú plakátját. Mikor én a következő napon beléptem a terembe, hogy megtartsam hittanórámat, meglátva a két nagy plakátot a feszület két oldalán, így kiáltottam fel: „Ki volt az a nagy marha, aki már megint két lator közé feszítette a mi Urunkat!?” Erre a diákok elmondták, hogy történt ezeknek az elhelyezése. Na ez az esemény jó alkalom volt az én eltávolításomra.

Tari János tanuló elmondta otthon ezt az eseményt, és annak édesanyja, aki akkor már az MNDSZ tagja volt, kerékpárra ült és bement Szegedre, ahol a kommunista pártban feljelentett engem. Még júniusban megtörtént a kivizsgálás. Egy ÁVH-s kijött és kivallatta a gyermekeket, leírta és aláíratta velük a vallomásaikat. Engem a nyár folyamán egy alkalommal behívtak az ÁVH-ba és ott engem is kivallattak. Én nem tagadtam le semmit sem.

A tárgyalást a Szegedi Népbíróság 1949. október 17. napjára tűzte ki. Erre édesanyámmal és néhány híveimmel mentem be 9 órára. Ügyvédem dr. Hunyady János szegedi ügyvéd volt, aki a tárgyalás és az ítélet után megmondta, hogy a népbírák között már a tárgyalás alatt kézzel kézre járt az ÁVH környezetjelentése és javaslata az én elítélteésemre vonatkozólag.

Az ítélet kétévi börtönbüntetés volt, ötévi kitiltás Tápé község területéről, 10 évi hivatalvesztés és 10 évi politikai jogvesztés, teljes vagyonekkobzással egyetemben.

Mivel a jelen lévő tápéiak, akik már vagy húszan voltak, nagy tüntetésbe kezdtek, a tanácselnök, dr. Kovács László elkiáltotta magát: „Szatmári bácsi, vasat!” Mire Szatmári fegyőr rátepte a vállamra a kezét és elvezetett egy emeleti cellába.

Onnan délután lovas rabszállító kocsin vittek a szegedi Csillag börtönbe, ahol a vizsgálati osztályon helyeztek el egy 12 személyes cellában. Két nap múlva bekerültem a börtön papi cellájába, ahol velem együtt már 12 pap volt. Emeletes ágyakban aludtunk. Néhány hét múlva azután négyesével helyeztek el bennünket egy-egy cellában a magánzárkaosztályon.

Szeged – Csillag börtön

A szegedi Csillag börtön papi zárkájában 1949 októberében a következő egyházi személyek voltak elhelyezve: 1. dr. *Ordas Lajos* evangélikus püspök úr, 2. *Karácsonyi Guidó* szeged-petőfitelepi plébános, 3. *Kiss István* szegedi zárdalelkész, hittanár, 4. *Szabó Árpád* megyesbodzási plébános, 5. dr. *Pongrácz Lóránt* szegedi gimnáziumi hittanár, 6. *Döbrössy János* fábiánsebestyéni plébános, 7. *Rádnai Anasztáz* kapucinus szerzetes, budai Fő utcai plébános, 8. *Balla Marián* kapucinus szerzetes, szentesi kaplán, 9. *Cserhádi Gergely* bácsbokodi esperes-plébános, 10. *Csák Boldizsár* jezsuita szerzetes, Szeged, 11. *Könyves Tibor* jezsuita szerzetes, Szeged, 12. *Furiakovics Miklós* tápéi plébános.

A szegedi Csillag börtönben dolgoztunk is. Délelőttönként egy munkateremben rokkákon kenderkőcből fonalat kellett készítsünk, amiből aztán a szalmazsákok anyagát szőtték.

Naponta ebéd után sétálni küldtek le bennünket a börtönudvarra, ahol az egyik sarokban külön sétálhattunk. Dr. Ordas püspök úr rábeszélte bennünket, hogy a testi kondíciónk fenntartása érdekében együtt tornázzunk. Mint a svéd torna kiváló szakértője, ő vezette a tornáinkat. Körbeálltunk, ő középen állva vezényelte a gyakorlatokat.

Ott még a régi börtönőrök teljesítettek szolgálatot, akikben volt emberség. Tarthatunk magunknál Szentírást, breviáriumot, egy-egy könyvet, amit egymás között cserélgettünk. Még a kápolna is működött, és a börtönlelkész, egy szegedi paptársunk minden hónapban tartott nekünk szentmisét, amelyre még a vasban lévő bűnözőket is felvezették. A Csillag börtönnek 3 szárnya van, az egyikben a közbűntényesek voltak, a másikban a gazdasági kihágások elítéltejei (kulákok stb.) voltak, míg a harmadikban a politikai elítéltek voltak (köztük mi is).